

MEGSZILÁRDULÁS

ÖSSZEOMLÁS ÉS MILITARIZÁCIÓ

Bár a „nagy ugrás” intézkedései a szocialista fejlesztő rendszer megmentésére születtek, végül épp aláásták az alapjait azzal, hogy megzavarták a gabonatermelést és a többlet vidékről a városokba történő exportját. Azáltal, hogy sok munkást vontak ki a mezőgazdaságból, miközben több gabonát igényeltek a növekvő számban lévő ipari munkások fogyasztásának fedezésére, a teljes gabonatermelés messze elmaradt a szükségletektől. A kollektivizált mezőgazdaság ugyan képes volt többletet termelni, de nem hozott magával olyan termelékenységi forradalmat, amely a demográfiai átmenetet lehetővé tette volna. Az egy mezőgazdasági munkásra jutó gabonatermelés mértéke nem emelkedett jelentősen, különösen az európai nemzetek kapitalista átmenetét elindító mezőgazdasági forradalmakhoz viszonyítva. Mindez éhínséget és pusztító gazdasági összeomlást eredményezett. A gabonatermelés zuhanásával egy időben az állam a megtermelt gabona egyre nagyobb hányadát hajtotta be, hogy azt a városi központokba (és egy kisebb részét a koreai háború alatt adott segélyek törlesztésére a Szovjetunióba) exportálja, ennek következtében a parasztok egyre nagyobb számban menekültek el vidékről. A „nagy ugrás” későbbi szakaszában az urbanizáció ugrásszerű növekedését elsősorban ezek a folyamatok lökték be, mintsem az ipari munka vonzereje. A befektetések 1960 és 1962 között nagyjából ugyanolyan ütemben zuhantak, mint ahogy 1958-ban és 1959-ben növekedtek (Naughton 2007). A kisebb gyárakat ismét bezárták és az új vidéki kézműves ágazat teljesen összeomlott.

Ez jelentette a fejlesztő rendszer első, valóban rendszerszintű válságát, és az 1957-es sztrájkhullámban megjelenő feszültségek ekkor szélesedtek a kommunista projekt országos összeomlásává. Az éhínség miatt a KKP és politikája kezdte elveszíteni támogatottságát, amelyet korábban nagyrészt a parasztság körében szerzett. Mivel azonban a Párt magába olvasztotta a kommunista mozgalom sokszínű áramlatainak nagy részét, a KKP meg tudta őrizni stratégiai hegemóniáját, valamint független ellenzék nem tudott kialakulni. A többségi támogatás elvesztésével a kommunista projektet gyökerestül tépték fel, hogy életben tartsák a fejlesztő rendszert. Ellenzéki potenciál a Párton belül jelent meg, mely a különböző frakciók közötti konfliktusokban formálódott meg, majd tisztogatásokhoz vezetett. Mivel a kommunista projekt felbomlásának első mozzanata az volt, hogy a mozgalom beolvadt a KKP testébe, a fejlődés nevében ezt a párton belüli tisztogatásoknak kellett követnie. A világ egykoron legnagyobb és legélénkebb kommunista mozgalomának kiszáradt maradványa az 1970-es évekre annyira összezsugorodott, hogy alig jelentett többet egy folytonos iparosítási kampánynál.

1961-ben szükségintézkedések léptek életbe, és a termelést „kisebb számú, viszonylag hatékony üzemekben” összpontosították, miközben „a gazdaság irányítását újból centralizálták, hogy megpróbálják helyreállítani a rendet”. Az alapvető szükségleti cikkekhez számos helyen csak jegyrendszerben lehetett hozzájutni, mivel a meglévő mezőgazdasági termékeket visszacsatornázták a mezőgazdaságba. Az éhínség súlyosbodásának megakadályozásához – a szocialista korszakban először – a nemzetközi gabonapiacokon vásároltak élelmiszert. Eközben korlátozott piacokat nyitottak újra abban a reményben, hogy azok majd növelik a vidéki jövedelmet és javítják a városok élelmiszerellátását. Összességében „a fogyasztási cikkek behozatala és a piaci liberalizáció fokozatosan egy új, magasabb szinten stabilizálta az árakat” (uo.: 73).

Miközben a fogyasztási cikkek ára emelkedett, a megszorító politikák „az állami vállalatoknak nyújtott költségvetési források drasztikus csökkentésével” jártak: „az Államtanács arra utasította a vállalatvezetőket, hogy csökkentsék a jóléti intézkedéseket” és „tartsák kordában a béreket”. Ugyanakkor az 1961-ben elfogadott „hetven törvénycikk” nyolc órára korlátozta a munkanapot, hangsúlyozta

„a betegséggel, szüléssel és ünnepnapokkal kapcsolatos szabadságolási szabályok” fontosságát, és „visszaállította a teljesítménybér-rendszert és a normán felüli teljesítésért járó bónuszokat” (Frazier 2002: 215). Bár a teljesítménybér- és a prémiumrendszerek nem voltak mindig népszerűek, eltörlésük a „nagy ugrás” idején azt is jelentette, hogy „az ilyen rendszerekben fizetett dolgozók jövedelme 10-30%-kal csökkent”, a béren kívüli juttatások növekedése ellenére (uo.: 214). E jövedelmek visszaállítása, valamint a fizetetlen túlórák megszüntetése jelentős engedményeket jelentett a munkások számára a válság kellős közepén. Az éhínség veszélye mellett az ilyen engedmények fontosak voltak abban, hogy az 1960-as évek elejének nagy részében sikeresen elnyomják a tömeges zavargásokat.

Ebben az időszakban azonban a társadalom felügyeletének egy másik, szélesebb körben alkalmazott eszköze is kialakult. Mivel nem tudtak megbirkózni a vidékről elmenekülő parasztok sokaságával – ők azokon a tömegeken felül érkeztek, akik már korábban a városokba települtek az iparosítási hullám során –, a „hetven törvénycikk” szigorúan korlátozta a munkaerő-felvételt. „Megtiltották a munkások – beleértve a technikusok – engedély nélküli áthelyezését és a vidéki toborzás gyakorlatát”, helyreállítva a sejtekből álló *tanvej* vállalati struktúra stabilitását (uo.: 215). Ezzel egyidejűleg az ipari munkaerő létszámát jelentősen csökkentették. Mindössze két és fél év alatt, „1961 és 1963 közepe között, az állami tisztviselőknek sikerült 19,4 millióval csökkenteniük az ipari munkások 50,4 millióra becsült számát”, ami nagyjából 40%-os visszaesést jelentett (uo.: 217–218). Ez a leépítés nagyrészt abból állt, hogy „mintegy húszmillió munkást visszaküldtek vidékre” (Naughton 2007: 72).

A városi népesség ilyen mértékű csökkenése soha nem lett volna lehetséges a háztartások nyilvántartásának kiterjedt rendszere – a *hukou*-rendszer – nélkül, amelyet az 1950-es évek során apránként építettek ki.³⁶ A nyilvántartási rendszert „először 1951-ben állították fel a városi lakosság lakóhelyének nyilvántartására és a megmaradt kormányellenes elemek felkutatására” a „demokratikus reformmozgalom” alatt. 1955-ben az addig kizárólag városi rendszert „a vidéki és a városi

³⁶ Noha látszólag az orosz propiska (belső útlevél) rendszer mintájára készült, a *hukou*-nak kínai előzményei is voltak az 1949 előtti regisztrációs rendszerek különböző változataiban, amelyeket adóbehajtásra és katonák behívására használtak.

lakosságra egyaránt kiterjedő rendszerré” bővítették. Az ugyanebben az évben kezdődő migrációs hullámban – annak ellenére, hogy egy olyan időszakban zajlott, amikor a kínai állampolgárok jogilag teljes migrációs szabadságot élveztek – az állam megpróbálta nyomon követni és ellenőrizni a népességáramlást „1955 és 1957 között [...] úti okmányok ellenőrzésével és más adminisztratív intézkedések bevezetésével a főbb közlekedési csomópontokon” (Chan 2009: 200). 1958-ra a mozgás-szabadság jogi kereteit gyakorlatilag felszámolták azzal, hogy egy szélesebb körű *hukou*-szabályozást fogadtak el. A *hukou*-rendszernek ez a változata a munkások felügyeletének szerves részévé vált a kapitalizmusra való áttérés során, és a mai napig az osztályviszonyok központi jellemzője maradt Kínában.³⁷

A *hukou* eleinte csupán formalizálta az állami beruházási stratégiák által már megszilárdított város-vidék megosztottságot. 1958 után azonban az emberek városi vagy vidéki besorolása nemcsak azt határozta meg, hogy ők maguk hol lakhatnak, hanem azt is, hogy a leszármazottaik hol telepedhetnek le – az újszülöttek ugyanis a státuszt anyai ágon örökölték meg. Ezt a besorolást csak ritkán lehetett jobbra változtatni, azaz vidékről városba költözni (ezt a folyamatot *nungcsuanfejnek* nevezik): „a *nungcsuanfej* éves kvótáját a központi kormány a lakosság 0,15 és 0,2%-ában határozta meg”, bár a gyakorlatban a helyi korrupció miatt „a tényleges arány ennél magasabb volt” (Chan 2009: 201).

A *hukou* azontúl, hogy röghöz kötötte a népességet, válságos időszakokban a városi népesség széles rétegeinek lefelé irányuló mobilitásához járult hozzá. Bár az 1950-es években munkaerő-elosztás vagy politikai átnevelés címén szórványosan előfordultak áttelepítések, nagyszabású deportálásra csak a korábbi KMT-katonák kitelepítése hasonlított. Őket a határ menti területekre, például Hszincsiangba küldték, hogy új építkezéseken dolgozzanak – ez lényegében a hagyományos *tuntien* rendszer folytatásaként katonai telepek létrehozását jelentette a határvidéken.³⁸ A válság idején azonban a *hukou*-rendszert arra használták, hogy húszmillió embert toloncoljanak vissza a városokból a hivatalosan regisztrált lakóhelyükre, vidékre. Hamarosan

³⁷ Ehhez lásd még a *No Way Forward, No Way Back* című tanulmányt a Chuang folyóirat első számából. Interneten: <https://chuangcn.org/journal/one/no-way-forward-no-way-back/>

³⁸ A Hszincsiangi *pingtuan* áttekintéséért lásd Wind (2014).

a „nagy ugrás” csúcspontján toborzott „sikátori munkások” nagy részét is deportálták és több tízezer, a termeléssel lépést tartani képtelen öreg munkást kényszerítettek „korengedményes nyugdíjba”.

Csak egy példát említve: a „nagy ugrást” követő megszorítások során mintegy 83 540 idős sanghaji dolgozót – többségükben nőket – nyugdíjaztak a szolgálati idővel járó előjogaik ellenére. Ők ezzel elvesztették juttatásaikat és városi besorolásukat is. A többség némi jövedelemhez jutott azáltal, hogy áthelyezték őket a „kiskereskedelmi szektorba”, de ez aligha jelentett különösebb vigaszt. Jelentések szerint a deportált munkások 1962-ben tömegesen tértek vissza sanghaji textilgyáraikba, hogy megtámadják a kádereket és a menedzsereket, kirabolják az otthonaikat élelemért, és kifosszák a rizskereskedéseket (Frazier 2002). Alig egy évtized múlva a visszatérő és zavargásokban részt vevő parasztok jelentős támogatói bázist biztosítottak a „kulturális forradalom” „ultrabaloldali” frakciói számára.

A *tanvej* vagy a vidéki kollektívatagság és a *tangan* (a felszabadulás előtti osztályhelyzetet – amely immár örökölhető tulajdonsággá vált –, valamint a különböző teljesítményre és a „hozzáállásra” vonatkozó feljegyzéseket tartalmazó politikai nyilvántartás) mellett a *hukou* a társadalmi felügyelet kasztszerű rendszerének egyik központi elemévé vált, és alapvető szerepet játszott Kína osztályszerkezetének kialakításában a kapitalizmusra való áttérés során. A munkamegosztásnak ez a kasztszerű rendszere az 1960-as évek folyamán vált hivatalossá, mivel innentől a *hukout* nem csak politikai vagy gazdasági válságok idején használták deportáláshoz. Ehelyett inkább azt szolgálta, hogy még jobban szétválassa a városi ipari munkaerő kiváltságainak rendszerét. A megosztás módja pedig egyre jobban hasonlított a faji alapú apartheid máshol alkalmazott rendszereire, de az etnikai hovatartozás helyét a vidéki és a városi besorolás vette át.

Mivel a jóléti kiadások túl sokba kerültek, és az alapvető nyersanyagok előállítási költségei magasabb szinten stabilizálódtak, a gyárak, amelyek arra kényszerültek, hogy nyugdíjazzák vagy deportálják a nemrégiben bővített munkaerő nagy részét, most a termelékenység stagnálásának kockázatával szembesültek. A munkanapot lerövidítették, és csökkentették a béren kívüli juttatásokat. Az eredmény „az ödéma és más betegségek elterjedése volt a városi munkások körében”,

amit az alultápláltság és a túlhajszoltság okozott (uo.). A vállalkozásokat most arra ösztönözték, hogy önállóan oldják meg problémáikat, ahelyett, hogy a központi államhoz fordulnának. A part menti városokban egyes gyárak kereskedelmi halászatba kezdtek, hogy a kifogott halakat az üzemi étkezdéikben szolgálják fel, a felesleget pedig az újranyitott helyi piacokon értékesítsék (uo.).

Mindez egy olyan típusú munkaerőforrásra növelte az igényt, amely kevésbé terheli a városi infrastruktúrát. Liu Sao-csi – akire akkoriban még Mao utódjaként tekintettek – irányítása alatt a gyárak vezetőit és a helyi tisztviselőket arra ösztönözték, hogy a válságot olyan alkalmi munkások toborzásával oldják meg, akiket „a mezőgazdasági idényben vissza lehet küldeni vidékre”. „Az utasításnak megfelelően felvett, „dolgozó és gazdálkodó” (*jikung jinung*) néven ismert munkások nem voltak jogosultak a teljes munkaidőben dolgozó társaiknak járó bérekre és juttatásokra” (uo.: 217). Ezek a munkások tehát „olcsóbbak” voltak abban az értelemben, hogy nem kellett őket beépíteni a *tanvejbe* és mivel vidéki *hukou*-besorolással rendelkeztek, bármikor visszaküldhették őket vidékre.

A „munkás-paraszt” munkaerőt leginkább a nagyvállalatoknak bedolgozó kis- és középvállalatok használták, a vidéki toborzást pedig gyakran kombinálták a munkaszervezés más ideiglenes megoldásaival, például a tanoncok, diákmunkások és „síkatori” munkások alkalmazásával. Bár ezek a munkások nagyjából ugyanazt a munkát végezték, mint a nagy állami vállalatoknál foglalkoztatottak, mégsem részesültek az 1962 és 1965 között újra bővített jóléti juttatásokból. Ennél is lényegesebb, hogy „az alkalmi szerződéssel rendelkező munkások nem voltak jogosultak arra, hogy magukkal vigyék a városokba a hozzátartozóikat, ezáltal csökkentve a lakásokra, óvodákra stb. nehezedő nyomást” – ez persze elriasztotta őket a hosszú távú városi letelepedéstől (Sheehan 1998: 98). Az 1960-as évek folyamán tehát a munkaerőnek éppen az a szegmense bővült drámai mértékben, amely az 1956–1957-es zavargások nagy részét szította.

A „nagy ugrást” gyakran úgy ábrázolják, mint a fanatikus buzgóságból fakadó káosz rövid időszakát, majd az azt követő szakaszt az 1950-es évek politikájához hasonló, racionálisabb irányvonalként jellemzik. A teljes mozgósítás véget ért, helyreálltak a termelés anyagi ösztönzői, a technikusok és a káderek száma ismét növekedésnek

indult, a központi állam pedig újra kézbe vette a tervezési hatásköröket – hogy aztán a „kulturális forradalom” [1966 és 1976 között – *a szerk.*] fanatizmusa hatályon kívül helyezze, az azt követő konszolidáció pedig újra bevezesse ezeket az intézkedéseket. Ez a ciklikusság ugyanakkor önmagában hajlamos eltakarni a „nagy ugrás” alatt elindított mélyebb változásokat, amelyek alapvetően meghatározták a szocialista korszak jellegét a következő két évtizedben. Az egyik változás a *hukou* bevezetése és ezen keresztül a munkás-paraszt rendszer meghonosítása volt, a másik pedig a tervezési hatáskörök és a városi termelési hálózatok tartós decentralizációja volt.

A centralizáció új hullámáról szóló propaganda ellenére a tervezési hatáskörök soha nem kerültek vissza az ipari minisztériumokhoz, ahova az első ötéves terv során tartoztak – elméletileg legalábbis. Ehelyett csupán átcsoportosítás történt a decentralizáción belül, mivel „a ’hetven törvénycikk’ és a Központi Bizottság egyéb, az 1960-as évek elején hozott intézkedései újból átszervezték a tartományi bizottságok hatásköreit, amelyeket a „nagy ugrás” alatt a városokra, megyékre, kerületekre stb. ruháztak át”. Ahelyett tehát, hogy újra létrehozták volna a korai szovjet modellben megálmodott, felülről lefelé működő központi államot, az 1960-as években inkább egy olyan államszerkezet szilárdult meg, amely a középső szinteken volt a legszélesebb, és amelyben „a tartományi pártbizottságok nagyobb hatalommal rendelkeztek, mint a központi kormány minisztériumai” (Frazier 2002: 216). Ez megint a régió hagyományos kormányzati formáinak újratementését jelentette, azzal a különbséggel, hogy most mindez a társadalmi ellenőrzés példátlanul kiterjedt rendszerével párosult, amely egészen a társadalom legalsó rétegeiig hatolt.

Nem történt újabb kísérlet arra sem, hogy a „nagy ugrás” éveitől újból felbukkant kis- és középvállalkozásokat nagy állami tulajdonú *tanvej*-konglomerátumokba tömörítve „modernizálják”. A rugalmasabb termelési hálózatok lettek az olcsó „munkás-paraszt” munkaerő fő foglalkoztatói, miközben beszállítókként olcsó nyersanyaggal látták el a nagy állami vállalatokat. Ily módon számos város újra feltalálhatta a hagyományos termelési rendszereket más körülmények között. A jóléti juttatásoktól nagyrészt elzárt, decentralizált műhelyek hálózata a nagyüzemek magjai köré csoportosult, ahol a kiváltságosabb, állandó tartózkodási engedéllyel rendelkező munkások dolgoztak. Ezeket

a nagyüzemeket soha nem építették be a felülről irányított jóléti struktúrákba, ehelyett megtartották és kiterjesztették az 1950-es években kialakított függetlenségüket.

Nemzeti szinten egy új, egyenlőtlen helyzet alakult ki, mivel a befektetéseket ismét csak bizonyos térségekbe irányították, más területek rovására, 1964-re a körülmények annyiban javultak, hogy elindítottak egy új beruházási hullámot. A nemzetközi viszonyok azonban jelentősen megváltoztak az 1950-es évek első iparosítási kampánya óta. Az Egyesült Államok, amely még mindig több tízezer katonát állomásoztatott Koreában, egyre erőszakosabban folytatta a szocialista országok elleni proxyháborúit³⁹, sikertelen inváziót indított Kuba ellen és fokozta katonai tevékenységét Vietnámban. Eközben a kínai-szovjet kapcsolatok teljesen megszakadtak. Kína nemcsak elsődleges kereskedelmi partnerét és nemzetközi segélyforrását veszítette el, de 1969-re a határ menti összetűzések még a háború küszöbére is sodorták a két országot. Az 1960-as évek folyamán Kína egyre inkább elszigetelődött. Legfontosabb kereskedelmi partnere elvesztésével a kínai import és export összértéke 1970-re a GDP mindössze 5%-ára csökkent (Naughton 2007: 379).

Az iparosítás ebben az időszakban a katonai logikát követte. 1964-ben egy új, „harmadik frontnak” nevezett iparosítási hullám indult el, amelyben Kína szárazföldi területeire irányították a befektetéseket. A „harmadik front” egy földrajzi-katonai koncepció volt, amely a potenciális ellenségek számára – az Egyesült Államok számára, amely a tenger felől és a Szovjetunió számára, amely pedig az északi határ mentén támadhatott – a legkevésbé megközelíthető harci frontot jelölte ki. A cél az volt, hogy „egy olyan ipari bázist hozzanak létre, amely stratégiai függetlenséget biztosítana Kínának” azáltal, hogy a gyárakat „távol eső és hegyvidéki” belső régiókba telepíti Jünnan, Kuicsou, Szecsuan (a terv „első fázisa” során), valamint Hunan, Hupej, Senhszi, („második fázis”) és Csinghaj, Kanszu és Ninghszia („északnyugati” fázis) tartományokban (uo.: 73–74).

1963 és 1966 között a „harmadik front” befektetési hullámának mértéke túllépte az első öt éves tervét [1953–1957 – *a szerk.*], bár az

³⁹ A proxyháború olyan fegyveres konfliktus, amelyben a résztvevő (helyi) államok gyakran a konfliktusban közvetlenül részt nem vevő felek (nagy hatalmak) ösztönzésére vagy nevében cselekszenek. További leírásért lásd Geraint (2014) – *a szerk.*

1958-ban zajló befektetési robbanást nem haladta meg. A „harmadik front” akkor tetőzött, amikor 1966-ban a befektetések elérték a GDP 30%-át, mielőtt bezuhantak a „kulturális forradalom” idején (uo.). Ezek a számok még jelentőségteljesebbek, ha figyelembe vesszük, hogy az iparosítás ezen hullámát az 1950-es évek szovjet segélyei és műszaki támogatása nélkül kellett végrehajtani – ez egy olyan időszak kezdetét jelezte, amelyben az önellátás vált a kínai szocializmus egyik legfontosabb jelszavává.

Az 1960-as és 1970-es években az önellátás és a militarizáció logikája átítatta a kínai társadalom legalapvetőbb egységeit is. Annak ellenére, hogy a „hetven törvénycikk” látszólag a régi „szovjet modell” politikájához való visszatérést szorgalmazta, valójában ebben az időszakban váltak hivatalossá mérsékelt formában az első „ötéves terv” végén előtérbe kerülő és a „nagy ugrás” alatt szélsőségesé váló pártközpontú iparszervezési elvek. A „hetven törvénycikkben” „kifejezetten támogatták a VIII. pártkongresszus azon alapelvét, miszerint 'a gyárigazgató a pártbizottság vezetése alatt áll'”, és bár „megkísérelték a vállalati munkásgyűlések és a vállalati szakszervezetek bizonyos feladatainak és hatásköreinek újbóli létrehozását és újradefiniálását, [...] a vállalati pártbizottságok továbbra is szorosan felügyelték mindkét intézményt” (Frazier 2002: 216).

Annak ellenére, hogy ebben az időszakban nőtt a műszaki és adminisztratív személyzet létszáma, a hatalmat nem adták vissza a mérnököknek vagy a menedzsereknek, és a műszaki képességeken alapuló hierarchia sem a terveknek megfelelően alakult ki. Ehelyett alapszínten a kiváltságok továbbra is a szolgálati idő, a foglalkoztatási státusz és a kiemelt iparágakhoz való közelség szerint oszlottak meg, míg a politikai hatalom és a napi szintű vezetői funkciók egyre inkább a párttagozatokban összpontosultak. A rendszer katonai logikájából fakadt, hogy csak a megfelelő politikai meggyőződéssel rendelkező embereket tartották alkalmasnak a jelentős iparágak irányítására. Ez arra ösztönözte a politikai hatalmi struktúrában lévőket, hogy műszaki ismereteket szerezzenek, a műszaki ismeretekkel rendelkezőket pedig arra, hogy bizonyítsák politikai elköteleződésüket – így olyan tisztviselők születtek, akik egyszerre voltak „vörösek és szakértők”.

A „szocialista oktatási mozgalom” (1963–1966) alatt először nyilvánosságra hozott, majd az 1970-es évek elején kiterjesztett politika

a termelés közvetlen militarizálását eredményezte. 1969 után a Népfelszabadító hadsereg adminisztratív pozíciókat foglalt el, valamint a műszaki és a politikai hatalom összeolvadása is végbement, miközben a Párt gyakorlatilag az állam szinonimájává vált. A káderek száma 1965-ben 11,6 millióra ugrott, 1969-ben, a „rövid kulturális forradalom”⁴⁰ csúcspontján kissé csökkent, majd 1973-ban meredeken tizenhétmillióra emelkedett. Bár az 1970-es évek hátralévő részére vonatkozóan nem állnak rendelkezésre megbízható adatok, 1980-ra a számuk elérte a tizennyolcmillió csúcst (Wu 2014).

A korrupció rohamosan nőtt, ahogy a káderek élelmiszerjegyeket halmoztak fel, valamint elsikkasztották a vállalati pénzeket, hogy „pazar bankettek” tartsanak, mellékállásban pedig nyereséges vállalkozásokat vezettek. A magánvállalkozás még a munkások körében is újjáéledt, akik gyakran kisvállalkozásokat vezettek a munkahelyi kötelességeik mellett (Frazier 2002: 255). Ez a helyzet – Párt és állam összeolvadása, a bürokrácia megkövesedése és a feketepiacok növekedése – vezetett végül a vörös kapitalista osztály⁴¹ kialakulásához, valamint a szocialista fejlesztő rendszer bukásához, amely a hazai piaci reformok és a globális kapitalizmus termelési hálózataiba való mind szorosabb integráció javára vált.

MEGSZORÍTÁSOK VIDÉKEN

A „nagy ugrás” vidéki intézkedéseit az 1960-as évek elején vonták vissza. Világossá vált, hogy a hiány problémája nem oldódott meg, és hogy a mezőgazdasági termelést előtérbe kell helyezni: a vidéki ipart felszámolták, a javadalmazási és elosztási rendszereket pedig rendszeresen megújították a termelés növelésének érdekében. Ez a termeléssel és a munkaerő-gazdálkodással kapcsolatos döntések jogköreinek átszervezését jelentette: a hatalmas kommunák helyett kisebb intézmények váltak az elszámolás alapegységeivé. A legnagyobb

⁴⁰ A „kulturális forradalom” vizsgálatában kétféle megközelítés terjedt el. Az egyik a „rövid kulturális forradalomra” összpontosít, amely a tömeges mozgósítás 1966–1969 közötti időszakát öleli fel, míg a másik a „hosszú kulturális forradalomra”, amely lefedi az 1966–1976 közötti teljes évtizedet.

⁴¹ A folyamat részletes leírásáért lásd Andreas (2009).

kommunák közül néhányat összezsugorítottak, a legfontosabb változás mégis magukon a kommunákon belül történt, amelyekben az 1962-ben bevezetett „háromszintű tulajdonosi rendszer” néven ismert struktúrát alakították ki (Xin 2011: 143; Riskin 1987: 129).

A kommunán belüli falvakat 10–50 háztartásból álló termelési csoportokra (*sengcsan tuj*) osztották, és ezek hatáskörébe került a földdel és a termeléssel kapcsolatos döntéshozatal, és a tagok maguk választhatták meg a vezetőiket. Ez lett az alapvető elszámolási egység vidéken, az a szint, ahol a termelés nettó eredményét elosztották a tagok munkapontjaival, hogy meghatározzák a fizetéseket (Unger 2002). A másik két szint, a kommuna és a középszintű termelési brigád (*sengcsan tatuj*) különböző intézményi funkciókat látott el, mint például a helyi közigazgatás, az iskoláztatás, a kórházak fenntartása, a nagyszabású infrastrukturális projektek kivitelezése és hasonlók. A termelés és a jövedelemelosztás ellenőrzése és könyvelése azonban sokkal kisebb termelési csoportok szintjén valósult meg. A termelési csoportoknak engedélyezték, hogy visszautasítsák a munkát a kommunák és a brigádok szintjén (Riskin 1987). Bár gyakran a hatalom „átruházásaként” tekintenek rá, ez a megközelítés nem igazán ragadja meg a bekövetkezett változások lényegét. A valóságban a munka és a termelés feletti kommunális ellenőrzés széthullott a „nagy ugrás” alatt, és a vidéki kollektívák rendszerét szinte teljesen az alapoktól kellett újjáépíteni. Ez vált az 1963-as „szocialista oktatási mozgalom” egyik fő céljává (Nolan 1988: 50).

A „nagy ugrás” katasztrófájából való kilábalás érdekében a vidéki kollektívák kénytelenek voltak a mezőgazdaságra összpontosítani és felhagyni a legtöbb mellék- és kézműves tevékenységgel. A helyreállítás döntő eleme volt egy 1960-as irányelv, amely előírta, hogy a vidéki munkaerő legalább 90%-ának a mezőgazdasági termelésben kell dolgoznia (Riskin 1987). 1960 közepére a kommunák és brigádok által az iparban foglalkoztatott munkások aránya a teljes vidéki munkaerő 7%-ára csökkent (uo.). A pártközpont ezt az arányt még mindig túl magasnak tartotta „és arra törekedett, hogy a vidéki ipar egészét számolják fel és küldjék vissza a munkásokat a mezőgazdaságba”. A vidék ilyen mértékű agrárosítása megszüntette a vidéki gazdaság évezredes múltú kettősségét [kézművesipar és mezőgazdasági termelés egyszerre – *a szerk.*], és tovább mélyítette a vidék-

város szakadékot (Eyferth 2009; Naughton 2007). Fontos kiemelni, hogy a vidéki termelés átalakításának ez az esetleges és szakaszos kísérlete egy autonóm vidéki struktúrát hozott létre, amely helyi szinten nagyrészt önálló és önellátó volt, nemzeti szintre bekapcsolódott, mivel az állam számára a gabonatermelés egyetlen motorjaként működött.

Az újjáépítés egyik kulcsmozzanata az volt, hogy visszatértek a javak elvégzett munka szerinti elosztásához. A „nagy ugrást” követően azonban a bérezési rendszer folyamatos kiigazításokon esett át, egészen az 1980-as évek eleji dekollektivizálásig. Annak ellenére, hogy részben az elosztási és bérezési rendszereket okolták a mezőgazdaság termelékenységének gyengüléséért a „nagy ugrás” alatt, nehéz volt másik, működőképes megoldást találni (Xin 2011). A kifizetések továbbra is elsősorban természetben történtek. A szegényebb vidéki területeken „a készpénz gyakorlatilag eltűnt, ami az embereket arra kényszerítette, hogy szinte teljes egészében a kollektív termelésből származó természetbeni bevételekből éljenek” (Selden 1988: 161; Nolan 1988: 57). 1978-ban a készpénzben fizetett bérek a háztartások bevételeinek kevesebb mint egyharmadát tették ki – abban az évben átlagosan mintegy 15 amerikai dollárt (Naughton 2007: 236).

A fő kihívás az volt, hogyan lehet megtalálni a módját annak, hogy egyszerre ösztönözzék a mezőgazdasági munkát, fokozzák a gazdasági teljesítményt és javítsák a minőséget, és mindemellett elkerüljék az egyenlőtlenségek növekedését, ami a kollektíva-rendszer összeomlásához vezetne. „Lehetetlennek bizonyult kidolgozni olyan fizetési rendszereket, amelyek ugyanolyan szorgalmas és tevékeny munkára ösztönözték az embereket a közösség érdekében, mint amilyen a saját családjukért dolgozó parasztokat jellemezte” (Nolan 1988: 52). A kollektivizálás előtt a házimunka fegyelmezése természetesen egy patriarchális rendszerben történt az össztermés növelése érdekében, még ha ez egy egyre kevésbé hatékony munkakerő bevonásával is járt – más szóval a kollektivizálás előtti rendszer sem volt természetesebb, mint a kollektíva-rendszer. A kollektívák javadalmazási rendszerei idővel fejlődtek és gyakran igen összetettek voltak. Egy 1970-es évekbeli brigádban például a munkapont-normatívák listája több mint 200 különböző feladatot tartalmazott,

amelyek más-más elszámolást igényeltek. Különösen a minőségi követelményeket volt nehéz meghatározni és érvényesíteni (uo.). Emellett rengeteg regionális különbség volt megfigyelhető a kommunák között.⁴²

1961-ben az állam meghirdette a háztartási szerződések rendszerét, amely szerint minden évben különböző közösségi földterületeket adtak át a háztartásoknak, meghatározott kvótákat kötve hozzájuk. A kvótában meghatározott terménymennyiséget az államnak adták át munkapontokért, amelyeket aztán a kollektívával természetbeni fizetésekre és némi készpénzre lehetett cserélni. Kezdetben a háztartások megtarthattak mindent, amit a kvótán felül termeltek. Ez valószínűleg szükséges kompromisszum volt az állam részéről, amely nyilvánvalóan nehezen tudta újjáépíteni a vidéki többlet kinyerésének rendszerét. A többlet feletti nagyobb ellenőrzés megszerzése érdekében az állam az első év után elkezdte előírni a kvótán felüli gabona leadását is, de azt a kvóta szerinti gabonánál több munkapontra cserélték (Unger 2002).

A háztartási szerződések rendszere növekvő egyenlőtlenségeket teremtett, ami aláásta annak népszerűségét, ezért 1963-ban új, feladat-alapú díjazási rendszerrel próbálkoztak. A különböző feladatokhoz különböző számú munkapontot rendeltek a feladat becsült nehézségtől függően. A rendszer adminisztrációja és felügyelete bonyolult volt és továbbra is egyenlőtlenségeket teremtett – különösen férfiak és nők között, valamint gyakoriak voltak a viták a dolgozók és a nyilvántartást vezetőik között. A rendszer az embereket a munkájuk mennyiségéért, nem pedig a minőségéért fizette és ez alacsonyabb hozamokat eredményezett, különösen a háztartási szerződések rendszeréhez képest (uo.).

Egy közismert esetben 1966 körül (és különböző időpontokban máshol is) bevezették az új „Tacsaj-rendszert”. Ez egy olyan kölcsönös értékelési rendszert jelentett, amelyben a dolgozók közösen értékelték az egyes csapattagok munkáját és munkához való hozzáállását, és ezek alapján osztották ki a munkapontokat. Kezdetben a rendszer jól működött, és a termelés ennek megfelelően emelkedett is. A munkához való hozzáállás szubjektív megítélése azonban idővel konfliktusokat

⁴² Jonathan Unger a Kuangtung tartománybeli Csen faluból származó adatok alapján felvázolt egy általános fejlődési pályát az 1960-as évek elejétől az 1970-es évek végéig, amelyre ezt a bekezdést alapozzuk (Unger 2002). Lásd még Riskin (1987: 129–130).

okozott a falusi dolgozók között, és a rendszerben inkább csak az elévzett munkát értékelték. Sokan azonban továbbra is szubjektív értékítéletnek vették a rendszert. A sérelmek sokasodásával egyre kevesebb értékelő gyűlést tartottak. Végül a vezetők teljesen lemondtak az értékelésekről és ugyanazokat a pontokat osztották ki, amelyeket a tagok az előző alkalommal is kaptak, így állandó rendszert alakítottak ki, amely ismét visszafogta a munkások motivációját (Unger 2002; Naughton 2007).

Ahogy a Tacsaj-rendszer az 1970-es évek elején (amikor a mezőgazdaság egész Kínában válságban volt) szétesett, sok csapat visszatért a feladatalapú díjazási rendszerhez, és végül a feladatok egyre kisebb és kisebb csoportok között oszlottak meg. Az 1970-es évek végére a termelést kis, háztartásokból álló csoportokra, sőt végül önálló háztartásokra bízta. A kifizetéseket a kvóta és a kvóta feletti arányok szerint munkapontokban állapították meg (Unger 2002). Ez a történet éles ellentétben áll azzal az általános vélekedéssel, hogy az 1970-es évek végén hirtelen váltás következett be a vidéki termelés és a bérrendszer megszervezésében. Valójában a rendszer labilis volt és folyamatosan változott 1949-től egészen az 1980-as évek elejéig, amikor végre egy stabilabb rendszer alakult ki.

Az 1960-as évek elején újra megjelenő magánpiacokon keresztül a parasztek bevételhez jutottak. Az ilyen piacok és az ezeket ellátó magántelkek azonban kicsik maradtak, az összes művelhető földterület 5-7%-át tették ki. A parasztek mégis több energiát fektettek a magántelkek művelésébe, mint a kollektív földekbe, ami folyamatos problémát jelentett a kádereknek (Nolan 1988; Riskin 1987). Ezt a folyamatot tovább súlyosbította, hogy a parasztek elvesztették a kollektívarendszerbe és a vidéki pártvezetésbe vetett hitüket. A kollektívák bérrendszerének folyamatos változása a vidéki termelési és elosztási rendszer összeomlásának tünete volt, amely mindig is a mezőgazdasági többlet kitermelésére és a nemzeti felhalmozásra összpontosított a helyi szükségletek helyett. A kollektívák időszakában a paraszti jövedelmek csak elenyésző mértékben növekedtek (Nolan 1988).

A kollektívarendszerben ráadásul a hatalom sejtes szerkezetet vett fel, és egyre inkább szegmentálttá és behatárolttá vált a bürokrácia különböző szintjein. A vidéki társadalmi és gazdasági élet önállósodott (Shue 1988: 132-147). Ezen a sejtes rendszeren belül a munka-

pontok csak a munka természetbeni értékét mutatták az elszámolási egységen (időszaktól függően a kommunán vagy a termelési csoporton) belül. Az államnak eladott terméktöbbletet az állami kifizetésekkel együtt elosztották az év összes munkapontjával, az egyéneket pedig a munkapontjaik szerint fizették ki. A munkapontok azonban nem adtak módot arra, hogy a különböző egységekben végzett munkát összehasonlítsák, vagy egymáshoz viszonyítva értékeljék – csak az egységeken belüli különbségek elszámolását tették lehetővé. A munkapont-rendszerben nem lehetett összehasonlítani a munka termékeinek „értékét”, mivel a munkapontok nem bírnak általános információ-értékkel a rendszerben, így a munka soha nem öltött absztrakt jelleget a piaci cserén keresztül. A munkapontok tehát nem fejezték ki a társadalmilag szükséges munkaidőt olyan viszonyként, amely uralhatta volna a társadalmi termelést. Tehát a kínai vidéken nem létezett az értéktörvény.

A szocialista korszakban a vidék és a város viszonya egyre inkább széttagolódott, az egyes vidéki egységek is egyre inkább eltávolodtak egymástól. Az 1950-es évek előtt a vidék-város kontinuumot alkotó kereskedelmi kapcsolatok hálózata szétesett, amikor az állam az összes kereskedelmi tevékenységet az ellenőrzése alá vonta. Annak ellenére, hogy a Párt a vidék-város szférák különbségének eltörlését hirdette, a vidék-város közötti és a vidéken belüli egyenlőtlenségek megnöttek 1955-től kezdődően kollektívák időszakában (Selden 1988).

VIDÉKI TERMELÉS ÉS KOLLEKTIVIZÁLÁS

Ellentétben a „nagy ugrás” kommunáinak merevebb szerkezetével, az 1962 utáni háromszintű kommunák jóval rugalmasabb rendszerben szervezték meg a vidéki termelést és a társadalmi reprodukciót, ezenfelül elősegítették a gabonátöbblet kinyerését. A mezőgazdasági termelés lassan ismét növekedni kezdett és az 1970-es években valamennyire újraindult a vidéki iparosítás is. A kollektíva-rendszer közös felelősségvállaláshoz vezetett a kollektívákban belül, csökkentve az egyes gazdálkodókat fenyegető, mezőgazdaságra jellemző kockázatokot. Eközben a vidéki életszínvonal az egészség és az oktatás tekintetében is emelkedett (Nolan 1988). Az alapvető orvosi ellátás eljutott

vidékre, és bár nem volt megfelelően finanszírozva, hozzájárult a gyermekhalandóság látványos csökkenéséhez és a várható élettartam emelkedéséhez (Hershatter 2011; Nolan 1988). A vidéki iskolák beiskolázási aránya az 1960-as évektől az 1970-es évekig megduplázódott (uo.). Emellett a vidéki kommunák hatékonyan halmoztak fel közös jóléti alapokat, amelyek a hátrányos helyzetű családok számára túlélési alapot biztosítottak a hétköznapiakban (Naughton 2007).

Annak ellenére, hogy gyakran Kína szocialista jellegének bizonyítékaként tekintenek rá, a vidéki kollektivizálást elsősorban olyan állami intézkedésként kell értelmezni, amelynek célja a szocialista fejlesztő rendszer alapját képező vidék-város megosztottság biztosítása volt. Elsődleges szerepe az volt, hogy elősegítse a gabonátöbblet kinyerését, majd hogy az állam ezt könnyen elsajátíthassa. A vidéki munka kollektív szervezése a császári időszak „involúciós növekedésétől”⁴³ való elszakadás helyett inkább „a régi családi gazdaság egyszerű kibővítése volt bizonyos szempontból” (Huang 1990: 199). A patriarchális családi gazdasághoz hasonlóan a kollektívákból nem lehetett elbocsátani a munkaerőt. Hasonlóképpen, a vezetőknek (akár családfőről, akár tervezőről beszélünk) csak „a termény abszolút mennyisége számított, mivel ehhez kötötték az állami adó- és kötelező felvásárlási kvótákat. Minél többet termeltek, annál nagyobb volt az állam részesedése” (Huang 1990: 200).

A mezőgazdasági munkaerő gyarapodása és a mezőgazdasági területek enyhe csökkenése mellett az egy mezőgazdasági munkásra jutó termőföld a szocialista korszak során csökkent, az 1957-es 0,58 hektárról 1975-re 0,34 hektárra (Nolan 1988). A terméshozam növekedése nagyrészt a munkaerő-ráfordítás jelentős növekedésének volt köszönhető, nem pedig arról van szó, hogy a termelékenység növekedett volna. A munkában való részvétel aránya nőtt vidéken és a városokban egyaránt: több ember dolgozott és többet dolgoztak (Selden 1988). Az 1920-as években a parasztok átlagosan 160 napot dolgoztak

---

⁴³ Az „involúció” fogalmát Clifford Geertz amerikai antropológus vezette be 1963-ban publikált *Agricultural Involution: The processes of Ecological change in Indonesia* című könyvében. Geertz munkásságában az involúció (a forradalom vagy revolúció ellentétéként) egy olyan folyamatra utal, amelyben az adott társadalmi rendszer jelentős technológiai vagy politikai innováció nélkül igyekszik fokozni a mezőgazdasági terméshozamot, például a munkaintenzitás növelésével – a *ford*.

egy évben, míg az 1970-es évek végére ez az átlag évi 200–275 napra emelkedett (Naughton 2007).

A vidéki „munkaerő-felesleg” mozgósításának nagy részét olcsó mezőgazdasági infrastruktúra kiépítésére használták fel, ami valódi sikereket eredményezett: például az öntözött földterület az 1952-es húszmillió hektárról 1957-ben huszonhétmillióra, 1975-ben pedig negyvenhárom millióra (Nolan 1988: 56) növekedett. E projektek megtérülése gyakran nem volt jelentős, de az állam elsősorban a termelés abszolút mennyiségének növelésével foglalkozott, és kevésbé a munkások termelékenységével. A mezőgazdasági munkaerő az 1957-es 193 millióról 1975-re 295 millióra nőtt (Nolan 1988), de mivel a népesség – és így a munkaerő-kínálat is – nőtt, továbbra is arra törekedtek, hogy a vidéki munkaerő-felesleg lehető legnagyobb részét mozgósítsák, függetlenül annak termelékenységétől.

Az új termesztési módok szintén hozzájárultak az intenzívebb gazdálkodáshoz a földeken (Naughton 2007). A gabonatermelés növekedése a sokféleség rovására történt más növényekkel szemben. Az olajos magvak egy főre jutó termelése például az 1950-es évektől az 1970-es évekig csökkent, ami szigorú fejadagokhoz, illetve „egyhangú és szegényes étrendhez” vezetett (uo.: 254). Az állam egy olyan megközelítést támogatott, amely a „gabonát kulcsfontosságú elemnek tekintette” – ez azt jelentette, hogy a gabonatermesztést helyezték előtérbe más növényekkel szemben. Ezt gabonatermesztési kvótákkal kényszerítették ki, így a kommunák és később a termelési csoportok alig vagy egyáltalán nem rendelkeztek önállósággal a termelés sokszínűsítése terén. A földterület és a munkaerő túlnyomó többségét a gabonatermesztésre kellett fordítani, hogy teljesíteni tudják a kvótákat. A gabonára helyezett hangsúlyt tovább erősítette a nagyobb mértékű regionális önellátás politikája, még azokon a területeken is, amelyek nem voltak alkalmasak a gabonatermesztésre, ami egyenlőtlenségek növekedéséhez vezetett (uo.).

A szocialista időszak alatt a KKP stratégiájának nem az volt az elsődleges célja, hogy szakítson a császári korszak involúciós gazdálkodási rendszerével. Ehelyett a fő célkitűzés az volt, hogy minél nagyobb abszolút többletet termeljenek ki az ipar fejlesztése érdekében. Ez idővel a mezőgazdasági modernizációba történő újbóli befektetésekhez és a városi foglalkoztatás növeléséhez vezethetett

volna, transzformatív fejlődést eredményezve. Ez is része volt a hosszú távú tervnek, bár a vidéki munkaerő termelékenységé valószínűleg csak az 1970-es évek közepén-végén kezdett emelkedni. Az egy főre jutó gabonatermelés csak az 1970-es évek végén érte el újra a „nagy ugrás” előtti csúcst és az 1980-as években emelkedett tovább meredeken (uo.; Nolan 1988).

Az 1970-es „új ugrás” során ismét megjelent a vidéki iparosítás, most „kommunális és brigádvállalatok” néven, amelyeknek „a mezőgazdaságot kellett volna szolgálniuk” (Naughton 2007: 273). Az 1970-es években ezeknek az iparágaknak elsősorban az lett volna a feladata, hogy termelőeszközökkel lássák el a mezőgazdaságot, ahelyett, hogy feldolgozzák a városi piacra szánt mezőgazdasági terményeket (uo.). Tőkeigényes iparágként ezek a kollektív vállalatok nem foglalkoztattak jelentős számú vidéki munkaerőt – a vidéki népesség 90%-a a mezőgazdaságban maradt (uo.) –, de az 1980-as és 1990-es években fontos alapját képezték a szélesebb körű vidéki iparosítási folyamatnak, amely szerves alkotóeleme volt a kapitalista átmenetnek. A folyamat során megnőtt a munkapontok „értéke” a kollektívák szintjén, tehát nagyobb mennyiségű árut lehetett kapni értük (uo.).

A nemzetgazdaságot, amely az állam által csak a legfelső szinten volt integrált, elsősorban a vidéki erőforrások elszívása és a városi iparfejlesztés határozta meg. A vidéki lakosok nagyrészt vesztesei voltak ennek a viszonyrendszernek. A kollektívák időszakában az állam a fogyasztás korlátozására és az abszolút többlet kinyerésének fokozására összpontosított, aminek köszönhetően a felhalmozási ráta az egekbe szökött. A nettó vidéki felhalmozás az 1950-es évek közepén kétszeresére nőtt. A teljes felhalmozási ráta az 1955-ös 22,9%-ról 1956-ra 26,1%-ra emelkedett, 1959-re (a „nagy ugrás” idején) pedig elérte a 44% körüli csúcst (Selden 1988; Riskin 1987). Míg az ezt követő megszorítások során a ráta visszaesett a 15%-os mélypontra, az 1960-as és 1970-es években ismét emelkedett és 35% körül mozgott (Naughton 2007).

AZ IDEOLÓGIA SZEREPE

A „nagy ugrás” vége és a reformkorszak beköszönte közötti két évtizedet [1960–1978 – a szerk.] gyakran úgy ábrázolják, mint a Párt különböző frakciói által képviselt „két irányvonal” közötti osztálytársadalmi küzdelmet.⁴⁴ Ezzel szemben a valóság az, hogy ezek a frakcióharcok maguk is nagyrészt a szocialista korszak során kialakult különböző gazdasági és társadalmi válságok kísérőjelenségei voltak. Az elképzelés, miszerint a korszak politikája és szakpolitikái a „két irányvonal harcának” eredményeként jöttek létre, nagyrészt olyan illúzió, amelyre ráerősítettek az ekkoriban és a későbbiekben elindított állami propagandakampányok. Ezt a hamis elképzelést továbbá az is táplálta, hogy az 1960-as és 1970-es években a korszak erősen elfogult írásait exportálták különböző nyugati politikai és akadémiai csoportoknak, amelyek emiatt ekkoriban a „maoizmusra” különálló politikai áramlatként hivatkoztak.

Ennek a problémának a prototípusa a „sanghaji tankönyv” esete. A könyv eredetileg *A politikai gazdaságtan alapjai* címmel jelent meg Sanghajban 1974-ben, a „hosszú kulturális forradalom” alatt, az állami befolyás csúcspontján: az írást az akkori pártideológia összefoglalójának szánták. A látszólag a „szocialista politikai gazdaságtan” Kínában kidolgozott és alkalmazott válfaját leíró tankönyvet amerikai maoisták fordították le és adták ki kísérő szövegekkel együtt, *Maoist Economics and the Revolutionary Road to Socialism: The Shanghai Textbook* címmel (1994). A tankönyvet – más állami propagandagyűjteményekkel és a külföldiek mintagyárakban tett látogatásairól szóló beszámolókkal együtt⁴⁵ – a rendszer támogatói és ellenzői egyaránt hivatkozási pontnak tekintették.⁴⁶

⁴⁴ Lásd Sheehan (1998), ahol összefoglalja a „két irányvonal” elméletét, amely eltérésekkel ugyan, de Meisnernél, Andorsnál, Naughtonnál, Andreasnál és Lee-nél is megjelenik.

⁴⁵ A mintagyárak bejárásának tipikus példájáért lásd Bettelheim (1974b).

⁴⁶ A rendszer támogatóinak egy példájáért lásd Raymond Lotta utószavát a „sanghaji tankönyv” eredeti angol nyelvű kiadásában. Az ellentábor illusztrációjaként lásd Chino (2013).

A probléma mindezzel politikai meggyőződéstől függetlenül az, hogy a könyvben szereplő adatok teljesen valótlanok. Attól eltekintve, hogy a szöveg elméleti kerete is szegényes, a fő probléma nem más, minthogy a könyvben leírthoz hasonló rendszer soha nem létezett Kínában. Ehhez hasonlóan a mintagyárak bejárása során megfigyelt gyakorlatok is gyakran csak ezekre a gyárokra korlátozódtak. Bár néhány vonás közös volt a valóság és e Patyomkin-falvak között, alapvető tulajdonságaikat tekintve nagyban különböztek egymástól. A Tankönyv inkább egyfajta vallási szöveggént értelmezhető, mintsem a szocialista korszak gazdaságának leírásaként. A mintaüzemek bejárása zarándoklattá vált, ami megerősítette az ilyen szövegek szentségét a nyugati radikálisok szemében. Azok a kutatók, akik tanulmányaikat politikai nyilatkozatok vizsgálatára alapozták, egyfajta jóslással foglalkoztak: apró részletekre bontották a magas rangú vezetők beszédeit és úgy rendezték újra azokat, hogy az saját narratívájukat támassza alá.

A „két irányvonal harca” tehát nem volt meghatározó jellemzője a szocialista korszak egyik szakaszának sem. Ehelyett az állam a munkaszervezés, az ipari koordináció és a társadalmi ellenőrzés legkülönbözőbb formáit házasította össze, melyek közül némelyiket Oroszországtól, másokat kapitalista nemzetektől tanult el és alakított át. Eközben pedig felelevenített olyan régebbi gyakorlatokat is, melyeket a japánoktól, a nacionalistáktól, valamint a Csing- és a Ming-dinasztiáktól örökölt meg. Ezzel egy időben egészen új gyakorlatokat is feltaláltak, amelyek teljesen egyediek voltak, bár néhányat később máshol is használatba vettek. A végeredmény egy földrajzilag egyenlőtlen rendszer lett, amelyet egyszerre több irányba húztak, és amelyet csak a KKP által ellenőrzött és végül a KKP-val összeolvadó, fejlesztő rendszerként funkcionáló állam tevékenysége kényszeríthetett bármiféle egységbe. Az állam nem volt egyenlő a Párt élén álló vezetőkkel. Maga is egyfajta strukturált káosz volt, amely az újraelosztás és a felügyelet bonyolult hálózataira épült, valamint azokra a hűséges támogatóira támaszkodott, akiknek az életét a forradalom és az azt követő politikai intézkedések jobbá tették.

A fentiek miatt a kínai kísérletről bármikor joggal lehetett állítani, hogy éppen úton van a kapitalista átalakulás felé, hogy az orosz rendszert másolja, hogy követi a japánokat a terjeszkedő,

nacionalista militarizmus útján, hogy feleleveníti a császárkori Kína hidraulikus rendszereire⁴⁷ jellemző ősrégi kormányzati formákat, vagy hogy valamiféle új, kiterjedt totalitárius rendszert talál fel, amely soha nem látott mértékben hatol be az emberek mindennapi életébe. Ám ezen megállapítások egyike sem ad teljes képet a korszak hosszú távú tendenciáiról, sőt végső soron az összes ilyen megállapítás elfedi ezeket.

A fejlesztő rendszer alapján egyre gyakoribbá váló válságok miatt a szakpolitikák érvényesítésének képessége is gyengült, így a pártállamnak időről időre tömeges mozgósítással kellett újraélesztenie saját hatalmát. A viszonylag önellátó termelési egységeket csak a központi állam egyre áthatóbb jelenléte tudta összetartani. Az állami befolyás kiterjedése végső soron a katonaság szerepének növekedésével járt: a Népi Felszabadító Hadsereg több minisztérium közvetlen irányítását is átvette a megerősödőben lévő ellenzéki mozgalmak 1969-es leverése után. A pártállam egyre áthatóbbá válásával egyetemben felgyorsult saját megkövesedése is: ennek jele volt a növekvő korrupció, a bürokratizálódás és a középső szintek hatalmának felduzzadása a központi irányítás rovására.

A fejlesztő rendszer alapvetően instabil volt. Bár képes volt a gabonatöbblet abszolút kinyerésére, a mezőgazdasági termelés forradalma, amelyet a korai kommunista vezetők álmodtak meg, soha nem valósult meg. Az állam végül alig volt képes többre, mint szelektív újraelosztásra, az erőforrások elvont „mennyeiségeinek” (egyre korlátozottabb és decentralizáltabb) elosztására, valamint a büntetés különböző, kvázi katonai jellegű és csak mértékében eltérő formáinak kiosztására. A termelés és a társadalmi élet mindennapi irányításának többi részét egyre inkább az önellátó gazdasági egységekre bízták, amelyek látszólag a hatalmas központi államapparátus részei voltak, de a valóságban jelentős mértékű autonómiát biztosítottak számukra.

⁴⁷ Egyes társadalmi berendezkedésekben a központi kormányzat hatalmának egyik forrása a víz és a vízszabályozás felett gyakorolt monopólium – ezeket hívják hidraulikus birodalmaknak. A Kínában is használt árasztásos mezőgazdasághoz bonyolult öntözési rendszerekre volt szükség, amelyek kialakítására és fenntartására csak a központi kormányzat volt képes. – *a szerk.*

Mindez azt jelentette, hogy a fejlesztő rendszer projektje mindig attól függött, hogy képes-e sikeresen megtartani a lakosság jelentős rétegeinek támogatását. Ezt a támogatást egyrészt azáltal nyerték el, hogy teljesítették az emberek megélhetésének javítására tett ígéretüket, és az új előnyöket tudatosan egyenlőtlenül osztották el a lakosság között. Másrészt ugyanilyen fontos volt egy széleskörű mítoszrendszer létrehozása, amely az államhoz hasonló funkciót töltött be – különböző kényszerítő és elosztó intézkedésekkel segített összefogni a fejlesztő rendszer projektjét. Mindezt azzal a különbséggel, hogy ez a mítosz a szociális és érzelmi kötelékek összetett hálózatán keresztül működött. A szocialista korszak kultúrája vagy mítosza visszatükröződött mindenben, kezdve a *tanvej* vagy a vidéki kollektívák szintjén zajló alapvető társadalmi interakcióktól, az állam mellett vagy annak ellenében szerveződő tüntetések kulturális standardjain át (mint a tacepaók⁴⁸ használata), egészen a felülről irányított tömegkampányokig, mint Liu Sao-csi⁴⁹, majd később Mao Ce-tung személyi kultusza.

Bár a KKP döntései nagymértékben befolyásolták, ez a mítoszrendszer nem kizárólag a konspiráló vezetők terméke volt: gyakran maga a Párt is a népi hagyományokat formálta új célokra. A legfontosabb szereplő továbbra is az esetlegesség volt, és csak ezután az emberek. A hatalmi struktúra különböző szintjein elhelyezkedő hétköznapi emberek továbbra is alakították, módosították, támogatták és elleneztek a különböző kulturális áramlatokat. Még a szocialista korszak mítoszának látszólag szélsőséges megnyilvánulásai, mint például a személyi kultusz, sem értelmezhetők egyszerűen a tömeghisztéria kitérőseiként. Az uralkodó ideológia, bár végső soron hozzájárult a szocialista fejlesztő rendszer fennmaradásához, ezt csak azáltal tudta elérni, hogy megszerezte a lakosság nagy tömegeinek együttműködését oly módon, hogy bizonyos szellemi, érzelmi és szociális szükségleteket szolgált ki – különösen akkor, amikor az állam elosztó mechanizmusa az anyagi szükségleteket nem volt képes kiszolgálni.

---

⁴⁸ Nagy méretű írásjelekkel teleírt politikai plakátok – *a szerk.*

⁴⁹ A KKP által a helyi népi hagyományok felhasználásáról és a forradalom történelmével kapcsolatos későbbi kulturális csatározásokról – beleértve Liu Sao-Csi személyi kultuszának felépítését – részletesen lásd Perry (2012).

Az államhoz hasonlóan ez az uralkodó ideológia is egyre inkább megkövesedett az idő múlásával, és egyre kevésbé volt képes reagálni az emberek igényeire és hozzájárulásaira. Ez a korszak kultúráját is korlátozóbbá tette, mivel lezárták a szocialista élet kifejezésének lehetőségeit, valamint a szocialista jövőről alkotott elképzelések határait is. Az állam egyre áthatóbbá és militarizáltabbá vált, ezt pedig lekövette az uralkodó mitológia is. Ennek leglátványosabb szimbóluma Mao személyi kultuszának erősödése volt. Az ortodox, heterodox és egyenesen eretnek irányzatokat magába foglaló szocialista mítosz egyre feszítettebbé és kaotikusabbá vált, ami egyes esetekben a domináns ortodoxia megkérdőjelezéséhez vezetett. Ezeket a támadásokat azonban végül maga az ortodoxia korlátozta, minthogy minden eretnekség végső soron annak a vallásnak a szabályrendszerétől függ, amelytől el akar szakadni.

Bár a korszak mítoszai és propagandája nem tekinthetők a szocialista mindennapok pontos leírásának, egyáltalán nem jelentéktelenek. De csak akkor érzékelhetjük valódi jelentőségüket, ha valóban mítoszokként tekintünk rájuk. A rendszerszintű válságok idején éppen a kulturális szereplők játszanak felfokozott szerepet azáltal, hogy meghatározzák, mi tűnik lehetségesnek az adott helyzetbe ágyazott szereplők számára. Bár végső soron mindig az anyagi korlátok a legfontosabbak, a kultúra és a tudat határozza meg, hogy milyen határokat és lehetőségeket érzékelünk valójában. A nem érzékelt határ katasztrofát, a fel nem ismert lehetőség tragédiát von maga után.

OSZTÁLYOK A SZOCIALIZMUSBAN

A tömeghisztéria vagy a frakcióharcok időszakaként való értelmezés helyett a „kulturális forradalomra” érdemes a szocialista fejlesztő rendszer belső konfliktusainak termékeként tekinteni. A konfliktusok kifejezésére tett kísérletek gyakran maguk is társadalomformáló folyamatok voltak. Erre jó példa a korszak egyik legjelentősebb vitája, amelynek témája az volt, hogy vajon mit jelent a „a szocializmusban” az osztály. Amikor a kínai szocializmusban felnőtt fiatalokat arra kérték, hogy játsszák újra szüleik forradalmi küzdelmeit, akkor egymással versengő és éles ellentétben álló értelmezésekkel álltak elő az

osztály fogalmával, valamint azzal kapcsolatban, hogy valójában hova nyúlnak vissza a szocializmus belső ellentéteinek gyökerei.

A folyamat a diákok körében a központi állam ösztönzésére kezdődött. A „száz virág” időszakához hasonlóan a „kulturális forradalom” alatt hivatalossá tett konfliktusok már korábban is jelen voltak. A „nagy ugrás” és az azt követő megszorítások csillapították a feszültségeket, ugyanakkor súlyosbították a megosztottságot, amely az 1957-es sztrájkhullámot kiváltotta, mivel a városi lakosság nagyobb hányadát „munkás-parasztként” vagy más alkalmi munkásként foglalkoztatták. Ez azt jelentette, hogy a „diákmozgalom” ezúttal még gyorsabban gyűrűzött be a munkahelyekre: a munkások újabb sztrájkhullámokat indítottak, kádereket és üzemi tisztviselőket buktattak meg, összecsaptak a velük szemben álló lázadó csoportokkal, valamint több városban fegyvert ragadtak és közvetlen összetűzésbe keveredtek a Népi Felszabadító Hadsereggel.

Az osztály fogalma azonban nem ragadható meg egyszerű szavakkal. A szocialista korszak a szakaszos osztályformálódás időszaka volt, amely egy egységes uralkodó osztály kialakulásával tetőzött be, amikor a technokrácia és a politikai elit összefogott, hogy megfékezze a „kulturális forradalom” során felszabadult irányíthatatlan energiákat. Az uralkodó osztálynak volt a feladata az is, hogy a népfelkelés leverése és elterelése után biztosítsa, hogy a szocialista projekt szétbomlása ne vezessen a kínai állam és gazdaság katasztrofális összeomlásához és széttöredezéséhez – amely számos korábbi dinasztia hanyatlásának következménye volt. A kapitalista felhalmozási kényszerek hiányának és az ország vidéki túlsúlyú demográfiájának köszönhetően a szocialista időszakban nem alakult ki valódi munkásosztály. A kínai proletariátus kialakulása ehelyett a reformévek egyik legjelentősebb fejleménye volt. Az újonnan kialakult proletariátus és a „vörös” burzsoázia (2008-ban a kínai milliomosok 91%-át a vezető tisztviselők gyermekei tették ki [BCG 2008]) közötti osztálykonfliktus napjaink kínai politikai válságainak egyik meghatározó eleme.

Az osztály egy rendkívül kaotikus és eredendően egyenlőtlen osztályozási mód volt, különösen a korai szocialista időszakban. Ezekben az években még nem léteztek egységes osztályviszonyok a társadalmon belül. A gazdasági struktúrához hasonlóan az osztály is átesett egy átalakuláson, a korábbi hatalmi és termelési struktúrák széthullá-

sával egy időben. A forradalom harcai során és az 1950-es évek elejéig bezárólag a kínai lakosság túlnyomó többségének osztályhelyzete romlott a korábbi társadalmi rendben elfoglalt helyéhez képest. Ezt leginkább a lakosság fizikai mobilitása szimbolizálja, mivel milliók hagyták el korábbi társadalmi szerepüket, hogy csatlakozzanak a forradalmi folyamathoz. A forradalom győzelme után nem lehetett egyszerűen visszatérni a megszokott kerékvágásba. A földeket újraosztották, ami megbontotta a vidéki osztályszerkezetet, a gyárakat pedig végül államosították, és a menedzseri funkciókat különböző intézményekre ruházták át. Voltak üzemek, ahol a forradalom előtti időszakban kinevezett technikusok megtartották pozíciójukat, ám a hatalmuk gyakorlásának kontextusa alapvetően megváltozott.

A korábbi osztályszerkezet lerombolása a forradalom előre eltervezett eredménye volt, amely meg akarta akadályozni a 20. század eleji osztálystruktúrák visszatérését. A szocialista időszak első évtizedében reális esélye volt a régi hatalmi struktúrák újjáéledésének, mivel ezek átalakulása nem ment végbe teljesen, és a régi rendszer számos haszonélvezője időközben előnyös pozíciókba került. A fejlesztő projekt fő akadályaként tekintettek a régi rendszerre és annak elitjére, mivel tagjai archaikus (és nem produktív) hagyományokat ápoltak, és aktívan ellenezték a fejlődés alapját jelentő újraelosztási törekvéseket. Ez a helyzet egy országos osztályozási rendszer felállításához vezetett, amelyet egyrészt a korábbi hatalom birtokosainak megfigyelésére, másrészt pedig arra használtak, hogy a meglévő forrásokat újraosszák azok között, akik a régi rendszer alsó szintjein helyezkedtek el. Az osztályozás a vidéki területeken volt a legaprólékosabb, ahol a KKP hosszú évekig tanulmányozta a korábbi hatalmi struktúrát és annak részleteit, hogy hogyan osztották el a kiváltságokat és ki kit hogyan zsákmányolt ki. A városi besorolások valamilyen korlátozottabbak voltak. A KKP csak nem sokkal az osztályozási rendszer bevezetése előtt kezdte újra tevékenységét a városokban és magukat a városokat is gazdasági és demográfiai káosz jellemezte: a munkások jelentős része volt munkanélküli, hajléktalan és sokan éppen kivándorlófélben voltak. A városi besorolások tehát viszonylag egyszerű osztályozást jelentettek, például elkülönítették a kézműveseket a vállalatok dolgozóitól, de a vállalatok mérete alapján nem tettek következetesen különbséget. Más gyűjtőkategóriákat, mint

például a „semmittevő”, azért találtak ki, hogy lefedjék a nehezen besorolható sokaságot.

Egyértelmű hiányosságai ellenére ez a rendszer nem írható le totalitárius intézkedésként, amely a társadalom akarata ellenére lett rákényszerítve: „bár a rendszert az államhatalom segítségével kényszerítették ki, a Kínai Népköztársaság első éveiben jelentős támogatást élvezett a lakosság [...] számottevő részében” (Wu 2014: 41). A rendszer – amelyet akkoriban ideiglenesnek szántak – megkülönböztette a „származási osztályt” (*csiating csusen*) – vagyis a család forradalom előtti osztályhelyzetét – a „jelenlegi osztályhelyzettől” (*kozsen csengfen*). A hivatalos politika ebben a korai időszakban elismerte, hogy még a földbirtokosok is „megváltoztathatják osztálybesorolásukat öt év alatt, ha részt vesznek a fizikai munkában és betartják a törvényt, a gazdag parasztokat pedig három év után átsorolhatják” (uo.: 42).

Az osztályozási rendszer azonban olyan maradandónak bizonyult, hogy jócskán túlélte népi felhatalmazását. Valójában a *tangan* (a politikai „portfólió”) részeként a társadalmi ellenőrzés egyik elsődleges adminisztratív eszközévé vált, ahogy a válságok egyre szélesebb körben jelentkeztek. Az osztályozási rendszer beépülése állandó elemként a fejlesztő rendszerbe „egy időben történt a mindent átító kínai *hukou*-rendszer [...] kialakításával”. A kijelölt osztály, akárcsak a *hukou* [háztartások nyilvántartásának rendszerek – *a szerk.*], hamarosan örökölhető tulajdonsággá vált, mivel a „származási osztály” nagyobb hangsúlyt kapott az „osztályhelyzetnél” – míg végül összeolvadt a kettő (uo.: 43).

A régi osztálykategóriák hamar új jelentést kaptak, mivel meghatározták a kiváltságok hierarchiáján belüli pozíciókat. A régi rendszer alsó szintjén állók az új rendszerben előnyös pozíciókban találták magukat. A nem gazdasági jellegű csoportok számára teljesen új osztályokat jelöltek ki. Ezek között voltak kívánatos és nem kívánatos kategóriák is – előbbihez tartoztak például a „forradalmi katona”, a „forradalmi káder” vagy a „forradalmi mártír hozzátartozója” kategóriák. A nem kívánatos kategóriákat eleinte a korábbi elnyomó rendszerek – vagyis a KMT, a japán és a hadúrrendszerek – aktív szereplőinek megjelölésére használták – ideértve például olyan kategóriákat, mint a „törvénytelen hatalom katonatisztje”, vagy a „KMT különleges ügynöke”. De ahogy az osztályozási rendszert elkezdték

használni a belföldi zavargások elfojtására is, a negatív kategóriákat kibővítették „jobboldaliakkal”, „káros elemekkel” és „kapitalista útonállókkal” is.⁵⁰

A szocialista időszak osztályszerkezete csak azután kezdett igazán kialakulni, hogy a régi osztályok megsemmisítésének forradalmi hullámai kezdtek elülni. Az 1950-es években a fejlesztő rendszer kitermelte a maga többé-kevésbé állandó törésvonalait annak mentén, hogy az egyes társadalmi csoportok mennyiben fértek hozzá a szocialista időszakban megtermelt abszolút többletkez. Az ehhez a többletkez való hozzáférés volt az alapviszony, amely meghatározta az osztályokat és azok egymáshoz fűződő viszonyát.

A végül kialakult osztályrendszert kettős megosztottság jellemezte. Elsősorban az elit és az elitbe nem tartozók között állt fenn különbség. Az elit korántsem volt egységes: komoly belső konfliktus húzódtott a Párt és a hadsereg kötelékében szolgáló politikai elit, valamint a mérnökökből, tudósokból, adminisztrátorokból és értelmiségiekből álló technokrácia között. Ezen időszak nagy részében volt még egy jelentős, ám folyamatosan csökkenő méretű elitcsoport is: a nehézipar jó osztályhátteréből érkező, szenior munkásainak csoportja, akik az eliten belüli hierarchia alsó szintjein foglaltak helyet, és hozzávetőlegesen ugyanannyit, vagy kicsivel többet kerestek mint az alsóbb szintű káderek, technikusok és értelmiségiek. Az élmunkások ezen csoportját a reformkorszak során túrták ki az elit osztályából.

Másodsorban szakadék húzódtott a gabonatermelők és a gabonafogyasztók között is. Ez a város-vidék megosztottság jelölte ki azt a vidéki osztályt (a parasztságot), amelyből az abszolút többletkez eredeti formájában (gabonaként) kinyerték, valamint azt városi munkásosztályt, amelyhez ezt a többletkez becsatornázták, hogy aztán árucikkeket állítsanak elő. A szocialista korszakban Kína lakosságának túlnyomó többsége a gabonatermelők osztályához tartozott. A különböző átszervezések és katasztrófák ellenére ez az osztály viszonylag homogén maradt, és a megélhetésbeli különbségeket nagyrészt olyan véletlenszerű tényezők határozták meg, mint az éghajlat és a földrajzi elhelyezkedés. Nagyon kevesen váltak gabonatermelőből gabonafogyasztóvá, és a „nagy ugrás” után a vidék-város

⁵⁰ A teljesebb listáért lásd Kraus (1981: 185–187).

mobilitás megfordult a tömeges parasztosítással. A városiasodás 1960-ra teljesen lelassult, és a városok népességnövekedése a következő két évtizedben évi nagyjából 1,4 %-os növekedésnél megtorpant. Ennek nagy része a természetes népességnövekedés eredménye volt, mivel az éhínség után stabilizálódott a születésszám (Chan 2010).

Eközben a gabonafogyasztók osztályában egyre több réteg alakult ki, ahogy a fejlesztő rendszer egyre instabilabbá vált és az egyenlőtlenségek az egekbe szöktek az elitek és az elithez nem tartozók között. A gabonafogyasztók osztályának alsó szintjén egyre több ember helyezkedett el, akik egy protoproletariátust alkottak, amelyet alkalmi munkások, tanoncok, „munkás-parasztok” és a városba visszatelepült parasztok alkottak. Ezt a réteget a gabonafogyasztás kiváltságához képest nagy és egyre növekvő bizonytalanság jellemezte. Ide kezdetben bevándorlók, „síkátori munkások” és tanoncok tartoztak aránylag kis számban, de a folyamatos válságok miatt a gabonafogyasztó osztály egyre nagyobb része került ilyen helyzetbe. A szocialista korszak folyamán a lakosság egyre nagyobb hányada került a gabonatermelés és fogyasztása közötti szürke zónába.

Marxi értelemben ez az osztály nem volt igazi munkásosztály, mivel munkája nem volt integrálva a globális kapitalista körforgásba, és Kínában a kapitalista felhalmozás folyamata sem létezett. Megélhetésük erősebben kötődött a munkabérhez, mint más munkásoké, de végső soron mégis független volt a bértől, mivel bizonyos mértékig gondoskodtak róluk a vidéki kollektívák vagy a kisebb városi *tanvejek*. Ami még fontosabb: bár bérmunkások voltak, a szocialista időszakban nem létezett munkaerőpiac. Ehelyett a munkájukat a tartományi (és néha a vállalati vagy központi állami) tervező hatóságok szervezték ki a vállalatoknak, ugyanúgy, mint a gépeket vagy az új létesítmények építéséhez szükséges erőforrásokat. Ahogyan a megtermelt árukat vagy az erőforrásokat, úgy ezt a bérmunkát is „mennyiségként” osztották el, a pénzben kifejezett munkabér pedig másodlagos szempont volt csupán.

Ez az osztály mégis egyfajta protoproletariátust alkotott. Létezése a gabonatermelők és -fogyasztók közötti szakadék felszámolódását jelképezte, melynek helyébe a városi munkások olyan sokasága lépett, amely a béren kívül a megélhetés minden más formájától el volt szakítva. Ennek az osztálynak az alapszerkezete (amelyet alkalmi

szerződéses, migráns munkaerő alkotott) magában foglalta a törekvést a munkaerőpiacok létrehozására, a bérekre való támaszkodásra és a magántulajdonú termelőeszközök intézményeinek létrehozására. Ez utóbbiakat már meg lehetett különböztetni a munkaerőtől, mivel a vállalkozások elkezdtek megszakítani a kapcsolatot a nem piaci reprodukzív elosztás és a foglalkoztatás között. Ez a protoproletariátus később a reformkorszak során az új munkásosztály alapjaként működött, és számos jellemzője beépült a posztszocialista kínai osztályviszonyokba.

